

Anadolu'da Selçuklu Dönemi İdare Sisteminin Mekânsal Örgütlenmeleri: Selçuklu İdarî Birim Organizasyonları (ve Evrimi)

Dr. Koray ÖZCAN*

Özet: Bu araştırma, Türklerin Anadolu yerleşim zincirine katıldığı Selçuklu egemenlik döneminde, Anadolu coğrafyasında örgütlenen Sel-

ation and similar papers at core.ac.uk

brou

Araştırmanın varsayımı, Selçuklu idare sisteminin mekânsal örgütlenmeleri olarak, idarî birim organizasyonlarının tarihsel kökenlerinin Orta Asya ve İnan Türk-İslâm devlet gelenekleri ile Anadolu'da devralınan Bizans idare coğrafyası mirasına dayandığı ve Anadolu'nun coğrafi koşulları ile dönemin askeri-siyasal-yönetimsel içsel-dışsal dinamikleri kapsamında biçimlendiğidir.

Araştırmada Selçuklu idare sisteminin mekânsal bileşenleri olarak idarî birimlerin belirlenmesinde, vakâyinâme, menâkıb-nâme, vakfiye, temlik-nâme, ahid-nâme gibi özgün tarihi kayıtların irdelenmesi ve elde edilen bulguların haritalar üzerine aktarılmasına dayanan bir metodolojik izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Selçuklu dönemi, idare sistemi, idarî birim organizasyonları.

1. Giriş

Bu araştırma, Türklerin Anadolu yerleşim zincirine katıldığı Selçuklu egemenlik döneminde, Anadolu coğrafyasında örgütlenen Selçuklu dönemi idare sisteminin mekânsal-işlevsel unsuru olarak Selçuklu idarî birim organizasyonlarını tanımlamayı amaçlamaktadır.

Anadolu Selçuklu kent kültür ve medeniyeti üzerine yapılmış araştırmalar değerlendirilirse; Selçukluların savunma sistemleri, üretim-dağıtım sistemleri, dinsel örgütlenmeler ya da İslâmî alt felsefeler, kent ya da eyalet yönetimi/yöneticileri ve kurumları ve toprak kullanımı ve idare sistemi gibi kent kültür ve medeniyet kurumlarının, Orta Asya ya da İnan Türk-İslâm Devletleri'nden alınarak, Türklerin Anadolu'da karşılaştıkları ve karşılıklı sosyal, kül-

---

* Selçuk Üniversitesi Müh.-Mim. Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Selçuklu /Konya
korayzcan@yahoo.com

türel, ekonomik ya da hukuksal ilişkiler kurdukları Bizans kültür ve medeniyetine adapte ettikleri söylenebilir (Özcan 2005: 50-52).

Bu noktada, Anadolu'da Selçuklu dönemi Türk kültür ve medeniyetinin tarihsel arka plânı üzerine bir değerlendirme yapılırsa, Türklerin; göçebe ve yerleşik yaşama dair tüm kültürleri ile birlikte; IX. yüzyılda başlayan ve yaklaşık iki yüzyıl süren Orta Asya'dan Anadolu'ya göç hareketi sürecinde, karşılaştıkları birtakım farklı millet ve kültürlerle temasları neticesinde, Orta Asya kent yaşamına ait kültürlerinin, Maverâ-ün-nehir, Horasan ve Irak-ı Acem yörelerinde yayılmış İran-İslâm kültürü ile sentezleyerek Anadolu'da karşılaştıkları Yunan-Roma kültür ve medeniyetlerinin karşılıklı etkileşiminin ortak ürünü olarak; İslâm dünyasında görülmeyen bir anlayışa sahip yeni ve özgün bir idare sistemi kurdukları düşünülmektedir.

Dolayısıyla araştırmanın varsayımı, Selçuklu idare sisteminin mekânsal örgütlenmeleri olarak tanımlanan idarî birim organizasyonlarının, Orta Asya Türk ve İran Türk-İslâm coğrafyasından Anadolu'ya taşınan ya da aktarılan devlet gelenekleri ile Anadolu'da devralınan Bizans idare coğrafyası mirası üzerinde örgütlendiği ve Anadolu'nun özgün coğrafi koşullarının ve dönemin askeri-siyasal-yönetimsel içsel-dışsal dinamiklerinin Selçuklu idarî birimlerinin mekânsal-işlevsel kurgusu üzerinde etkin olduğudur.

Araştırmanın zaman dizgisi, Selçuklu idare birim organizasyonlarının dönemin askeri-siyasal koşulları ve sosyal-kültürel yapılanmaları gibi içsel ve dışsal etkenlere dayalı olarak değişim-dönüşüm süreci kapsamında dört alt zaman diliminde ele alınmıştır.

Araştırmada, vakâyinâme, menâkıb-nâme, vakfiye, temlik-nâme, ahid-nâme gibi dönemin özgün tarihi kayıtlarının Selçuklu idarî birim organizasyonlarının mekânsal-işlevsel niteliklerinin belirlenmesine dönük olarak irdelenmesi ve elde edilen bulguların haritalar üzerine aktarılmasına dayanan bir metodoloji izlenmiştir.

2. Tarihsel-Mekânsal Arka Plân

Burada araştırmanın varsayımlarına dönük olarak, Selçuklu dönemi idarî birim organizasyonlarının tarihsel arka plânı açısından mekânsal-işlevsel kurgusu üzerinde etkin olduğu öngörülen unsurlar olarak; Orta Asya Türk ve İran Türk-İslâm devlet gelenekleri ile Anadolu'da Bizans idare coğrafyası ve Anadolu'nun tarihi coğrafyasına ilişkin biri dizi açıklamalar yapılacaktır.

Bu çerçevede, Selçukluların Anadolu coğrafyasına taşıdıkları öngörülen Orta Asya ve İran Türk-İslâm devlet gelenekleri mirası idarî birim organizasyonları açısından irdelenirse, Hun Devleti dönemine tarihlenen ülke topraklarının hanedan üyeleri arasında askeri nitelikli yirmi dört idarî birime ayrıldığına ya da Uygur hanedanı döneminde Beş Şehirli Vilayet gibi idarî birimlerin varlığı

ğına ilişkin kayıtlar, Orta Asya Türk idarî birim organizasyonlarının erken dönemlere dek uzandığını ortaya koymaktadır (Mori 1978: 221-222, Genç 1997: 25, Kaşgarlı Mahmud 1998-1999: I/111-113).

Bu kapsamda, Orta Asya ve İran Türk-İslâm coğrafyası idarî birim organizasyonlarının mekânsal-işlevsel çerçevesi tanımlanırsa; ülke topraklarının her biri Hakan soyundan gelen *ilig* veya *beg* ya da İslâmî dönemde *melik* adı verilen prensler tarafından muhtar statüde ya da yerel yöneticilerden seçilen *öge* veya *su-başı* ya da İslâmî dönemde *vülât* ya da *vezir* adı verilen umumî valiler veya askeri nitelikli uc valileri tarafından doğrudan Hakanlara tâbi olarak idare edilen idarî birimlere ayrıldığı anlaşılmaktadır (Le Strange tarih-siz: 113-130, Togan 1964: 21-64, Barthold 1975: 245-273, Ögel 1955: 339-340, Ögel 2001: 63-64, Köymen 1964: 331-332, Donuk 1988:19-20, 54-55, Sevim-Merçil 1995: 51).

Orta Asya ve İran Türk-İslâm egemenlik coğrafyası idarî birim organizasyonları toprak kullanım politikaları kapsamında değerlendirilirse, ülke topraklarının *ülüş* sistemi adı verilen Hakan soyundan gelen melikler arasında paylaştırılmasına ve yarı-yerleşik ya da göçebe topluluklara *İslâmî iktâ* sistemi kapsamında, özellikle uc olarak tanımlanan Hıristiyan devletlere komşu sınır bölgelerinde, yaylak-kışlaklar verilmesi yoluyla yerleştirilmesine dayanan bir idare sistemi örgütledikleri görülmektedir (Togan 1981: 210-212, Hüseyinof 1981: 725-726, Cahen 1955-1956: 348-358, Köymen 1964: 331-332, Uzunçarşılı 1998: 113-119, Köprülü 1931: 165-313, Ortaylı 2000:155-166, Turan 1948: 549-571, Cahen 2001: 100-111, Ülken 1973: 1-62, Ateş 1982: 83-86, Doğan 1998: 64-72).

Anadolu'da Selçuklu egemenliği öncesinde örgütlenmiş Bizans idarî birim organizasyonları irdelenirse, Bizans idare coğrafyasının Roma dönemi Anadolu idarî birim organizasyonları mirası üzerinde, Anadolu topraklarından vergi ve gerektiğinde asker toplanmasına dayalı olarak *strategos* askeri nitelikli valiler tarafından yönetilen *thema* sistemi kapsamında örgütlendiği söylenebilir. Ancak XI. yüzyılda başlayan Selçuklu fetihlerinin ortaya çıkardığı askeri-siyasal gereksinimlere dayalı olarak yeniden örgütlenen *thema* sistemi kapsamında, İslâm ülkelerine komşu askeri-siyasal sınır bölgelerinde askeri yükümlülükler karşılığında toprak verme ve vergi muafiyeti getirme gibi teşviklerle asker köylülerin iskân edilmesi ile oluşturulan sınır güvenlik kurumları işlevindeki *akritai* ile dağlık geçit bölgelerinin güvenlik-denetiminin sağlanmasını amaçlayan *kleisura* adı verilen askeri yapılanmalardan oluşan bir idarî organizasyon kurulmuştur (Köprülü 1931: 165-313, Ramsay 1960, Stewig 1970: 92, Honigmann 1970: 40-91, Levchenko 1975: 161-163, 202-203, 336-337, Ostrogorsky 1995: 89-92, Ortaylı 2000: 32-34).

Buradan hareketle, Anadolu'da Bizans dönemi idare coğrafyasının mekânsal-işlevsel kurgusu üzerinde Roma dönemi idarî birim organizasyonları mirası ile dönemin askeri-siyasal dinamiklerinin ve ekonomik koşullarının etkin olduğu söylenebilir. Ancak burada gözardı edilmemesi gereken husus, dağ kitleleri, vadi zincirleri ve kıyı alanları olmak üzere birbirinden bağımsız birimlerden oluşan Anadolu'nun kendine özgü coğrafi koşullarının; yukarıda açıklanan Bizans döneminin idarî birim organizasyonlarını biçimlendirdiği gibi Selçuklu idare sisteminin mekânsal altyapısını oluşturan idarî birimlerin de potansiyel etki-yetki sınırlarını da biçimlendirdiğidir (Harita 1, Harita 2, Harita 3).

Nitekim Bizans döneminde Anatolikon Theması adı altında askerî-idarî birim olarak örgütlenmiş yüksek dağ silsileleriyle çevrilmiş Orta Anadolu platosunun, Selçuklu döneminde Anadolu Eyaleti olarak ya da Ereğli, Ermenek, Larende, Mut, Gülnar ve Silifke yörelerini kapsayan Isauria ya da Cilicia Tracheia/Dağlık Kilikya Theması topraklarının Selçuklu döneminde Kamerüddin İli adı altında örgütlendiğine ilişkin kayıtlar, Anadolu'nun değişmeyen özgün coğrafi koşullarının idarî birim organizasyonları kurgusu üzerinde etkinliğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir (İbn Bibi 1941: 43, İbn Bibi 1996: II/202, Anonim Selçuk-Nâme 1952: 41, Münecimbaşı 2001: 49, Kaymaz 1970: 99, Akdağ 1995: 69, Turan 1988: 164-165, Darkot 1961: 35-46, Darkot 1966: 31-41).

3. Selçuklu İdarî Birim Organizasyonları Kurgusu

Yukarıda açıklanan tarihsel arka plân kapsamında Selçuklu idarî birim organizasyonları idare sistemi açısından değerlendirilirse; ancak XIII. yüzyıldan itibaren kurumsallaşma ve örgütlenme sürecini tamamlayabilen Selçukluların, diğer ortaçağ devletlerinden ya da Danişmendliler gibi Anadolu-Türk feodal devletlerinden farklı olarak, Anadolu'da devraldıkları askeri nitelikli *thema* adı verilen idarî birim organizasyonlarına dayanan Bizans idarî coğrafyası alt yapısı üzerinde, Orta Asya-Türk ve İran-İslâm devlet geleneklerinden gelen ülke topraklarının hanedan üyeleri arasında paylaşımına dayanan *ülüş* sistemi ve *İslâmî iktâ* sisteminin sentezi niteliğinde bir idare sistemi kurdukları söylenebilir (Köprülü 1331: 193-232; Tönük 1945: 52, Turan 1948: 549-574, Turan 1988a: 951-959, Pehlivanoğlu 1959: 45, Sencer 1969: 18-25, Ülken 1973: 1-62, Ashtor 1976: 213-214, Tezel 1977: 3-30, Cahen 1955-1956: 348-358, Cahen 1986: 1088-1091, Cahen 1994: 176-190, Cahen 2001: 100-111, Yazıcıoğlu 1983: 72-95, Uzunçarşılı 1988: 113-117, Merçil 1997: 175-176, Ortaylı 2000: 155-166, Yerasimos 2000: 122).

Bu idare sisteminin yansımaları olarak, Selçuklu egemenlik coğrafyasının doğrudan Sultan veya Divan Dairesi'ne/merkezi idareye bağlı olarak melikler veya subaşı adı verilen askeri ya da şahne adı verilen ve genellikle Ahilerden seçilen sivil valiler tarafından yönetilen idarî birimleri; idare merkezi niteliğinin

de bir kentin bulunduğu vilayet ya da eyaletler ve tâbi kasabalar, beldeler, kaleler ya da karahisarlar ve köylerden oluşan tüm mülkiyet ve iktâ hakları dahil olmak üzere, özerk ya da federal idarî birimlerden oluştuğu anlaşılmaktadır (İbn Bibi 1996: 1/59, 426, Köprülü 1331: 193-232, Price 1956: 32-33, Sümer 1962: 221, Kaymaz 1964: 114, Turan 1970: 254, Ashtor 1976: 213-214, Togan 1981: 211; Baykara 1985: 49-60, Baykara 2000: 177-185, Gordlevski 1988: 249-269, Cahen 1994: 235-242, Cahen 2001: 112-122, Akdağ 1995: 48-49, Ortaylı 2000: 166).

Selçuklu idarî birim organizasyonları idare biçimi ve mekanizması açısından “tabîyet” ve “bağımsızlık” olarak iki farklı dönemde değerlendirilebilir. Buna göre; II. Kılıç Aslan dönemine dek (1155-1196) Anadolu Selçuklu sultanlarının kendi adlarına para bastırmamaları Büyük Selçuklu Devleti’ne tâbi bir devlet olduklarını düşündürdüğü gibi, I. Alâaddin Keykubad dönemine dek (1220-1237) Selçuklu meliklerinin hemen hepsinin bir egemenlik işareti olarak kendi adlarına para ya da sikke bastırdıkları, hutbe okuttukları, devlet işleri ve ikâmetgâh için saray ya da devlethâneler yaptırdıklarına ilişkin kayıtlara dayanılarak, Selçuklu idarî birimlerinde meliklerin tamamen özerk ya da muhtar statüde bir idare mekanizması kurdukları söylenebilir (Hinrichs 1991: 31-34, Artuk 1960: 221, Sağlam 1960: 203, Koca 1994: 149-161, Koca 1995: 62-63, Taneri 1966: 142-144, Köymen 1988a: 1359-1373, Oral 1953: 501-502).

Ancak II. Kılıç Aslan’dan sonra aralıkla iki kez sultan olan I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196; 1205-1211), II. Kılıç Aslan dönemine tarihlenen özerk ya da muhtariyet statülü meliklik uygulamasının yarattığı siyasal belirsizlik ve karışıklıklara dayalı olarak, büyük oğul İzzeddin Keykavus’u Malatya ve Harput, ortanca oğul Alâaddin Keykubad’ı Tokat ile birlikte tüm Danişmend-İli’ne melik olarak atamakla birlikte*, meliklerin yetkilerini sınırlandırılmış ve meliklere buldukları vilayetlerde sadece Sultan adına idare yetkisi verilerek, kendi adlarına hutbe okutmaları ya da sikke bastırmaları veya komşu devletlerle savaş/barış yapmaları gibi yetkileri kaldırılmıştır (Artuk 1980: 266, Cahen 1955-1956: 354, Kaymaz 1964: 131-132).

Aynı çerçevede; idarî birimlerdeki subaşı ya da şahne adı verilen yöneticilere de görevlerinin kapsamı ve önemi ne olursa olsun, hiçbir zaman uzun sürelerle aynı idarî birim yönetiminde bırakılmamış ve sahip oldukları iktâları da hiçbir şekilde miras da dahil olmak üzere, ailelerine devretme hakkı verilmemiştir.

* Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev çocuk yaşta küçük oğul Keyferidun’a meliklik vermemiş ve Alâaddin Keykubad emrine bıraktığı Danişmend İli’ne tâbi Koyulhisar kentine göndermiştir (Turan 1971: 293-294).

I. Alâaddin Keykubad'ın Selçuklu tahtına çıkmasından sonra ise meliklik sistemi ya da mülk veya gelirleri kapsayan büyük ve uzun süreli iktâlar verilmesi biçiminde örgütlenen idarî birim uygulaması, tamamen kaldırılmış ve tüm idarî birimler doğrudan merkeze bağlı eş statülü otonomiler haline getirilirken, fethedilen ülke meliklerine ya da askeri hizmetler karşılığı devlet yöneticilerine verilen iktâlar biçimindeki idarî birimler de zaman-mekân kapsamında sürekli değiştirilmiştir (Kaymaz 1964: 91-156, Cahen 1994: 232-244, Cahen 2001: 146-156, Uyumaz 2001: 121-130).

Nitekim dönemin vakayinâmelerinde Akşehir yöresinin önce Alâiyye kalesinin teslimi karşılığında Kyr Fard'a/1221, sonra Erzincan'ın teslimi karşılığında Mengücek sultanı Davud Şah'a/1225 iktâ olarak verilmesi gibi kayıtlardan (İbn Bibi 1941: 57, 137, İbn Bibi 1996: I/266, 367, Münecimbaşı 2001: 61, 69-70), Sultan I. Alâaddin Keykubad döneminde yeniden organize edilen idare sistemi ve idarî birim organizasyonlarının zaman/mekân kapsamındaki değişimi izlenebilmektedir.

Dolayısıyla Selçuklu egemenliğindeki idarî birimler; Sultan I. Alâaddin Keykubad döneminde Selçukluların İlhanlı egemenliğine girdiği döneme dek - askeri ve stratejik öneme sahip Uc bölgeleri idaresinin Türkmen ailelerine verilmesi dışında - doğrudan Sultan'a ya da merkezi idareye tâbi olarak yönetilmiştir.

4. Selçuklu İdari Birim Organizasyonlarının Evrimi

Araştırma kapsamında Selçuklu idare sisteminin mekânsal bileşeni olarak tanımlanan idarî birim organizasyonlarının, Anadolu'nun Bizans-Selçuklu değişken mekânsal ve askeri-siyasal atmosferinde içsel ve dışsal etkenlere dayalı olarak evriminin;

- Sistemin kuruluşu: ilk kuruluş ve varolma mücadelesi,
- Sisteminin gelişmesi: siyasal birlik ve örgütlenme,
- Sistemin kurumsallaşması: yükselme ve merkezileşme,
- Sistemin çözülmesi: gerileme ve çöküş olmak üzere başlıca dört dönemde irdelenmesi öngörülmüştür.

4.1. Sistemin Kuruluş Dönemi: İlk Kuruluş ve Varolma Mücadelesi (1075-1155)

Anadolu'da Selçukluların varolma mücadeleleri içinde geçen bu dönemde idarî birim organizasyonlarına ilişkin tek kayıt (Urfalı Mateos 1962: 312-313, Khoniates 1995: 79-80, İbn Bibi 1996: I/13, Kinnamos 2001: 145, Kesik 2003: 114-115); Sultan I. İzzeddin Mesud'un Selçuklu egemenliğindeki Anadolu topraklarını 1155 yılında Konya ve Aksaray büyük oğul II. Kılıç Aslan'a,

Ankara, Çankırı ve Kastamonu küçük oğul Şehinşah'a, Amasya ve Niksar yöresi damad Emir Nizameddin Yağıbasan'a, Kayseri ve Sivas Danişmendli soyundan Emir Nasıreddin'e ve Malatya'yı Emir Nasıreddin'in kardeşine olmak üzere merkezi idareye tabi beş idarî birim ya da bölgeye ayırmış olduğudur (Harita 4).

Anadolu'da Selçuklu idare sistemi kapsamında, Selçuklu hanedan üyeleri yönetiminde örgütlendiği anlaşılan idarî birimler, Bizans egemenliğinden devralınan idarî coğrafya kapsamında değerlendirilirse;

- Ankara merkezli Çankırı-Kastamonu yörelerini kapsayan ve Bizans sınırlarına dek uzanan Kuzey Uc idarî bölgesi sınırlarının Bukelleraion-Paphlagonia themaları,
- Konya merkezli Konya-Aksaray yörelerini kapsayan Anadolu ya da Rûm idarî birimi sınırlarının Anatolikon Theması,
- Amasya merkez olmak üzere Yeşilirmak havzasını kapsayan ve Trabzon-Samsun-Sinop Rum İmparatorluğu sınırındaki kuzeydoğu Anadolu Uc idarî birimi sınırlarının Armeniakon Theması,
- Kayseri ve Sivas yörelerini kapsayan Danişmend İli idarî birim sınırlarının Kharsianon-Sebasteia themaları ve Malatya ve Maraş bölgelerini kapsayan Kilikya Ermeni Krallığı ile sınır oluşturan güney Anadolu Uc idarî birimi sınırlarının Melitene Theması gibi Bizans dönemi idarî birim sınırlarını karşıladığı görülmektedir (Harita 1 ve Harita 3).

Bu tespitler, Selçuklu idare sistemi ve idarî birimlerinin mekânsal-işlevsel örgütlenmesinde, Orta Asya Türk hakan geleneğine dayanan üleş sistemi ve Anadolu'da devralınan Bizans idare coğrafyasının etkisini göstermesi bakımından dikkat çekici olarak değerlendirilmektedir.

4.2. Sistemin Gelişmesi: Siyasal Birlik ve Örgütlenme Dönemi (1155-1220)

Sultan I. İzzeddin Mesud sonrasında başlayan bu döneme dair Ilgın yakınlarında bulunan bir kitabeden (Artuk 1960: 219-220), Sultan II. Kılıç Aslan'ın Orta Asya-Türk Hakan geleneğine uygun olarak 1180-1 yılında Selçuklu ülkesini onbir oğlu arasında özerk statülü idarî birimlere ayırdığı anlaşılmaktadır.

Bu noktada, Selçuklu dönemi vakâyî-nâmelerine dayanılarak Selçuklu idarî birimlerinin mekânsal çerçevesi ya da etki-yetki alanları tanımlanırsa (Müneccimbaşı 1935: 20; Münecimbaşı 2001: 25-27, İbn Bibi 1941: 24, İbn Bibi 1996: I/41, Aksarayî 1943: 127, Aksarayî 2000: 23, Cenâbî 2000: 242); 1180-1 yılında Sultan II. Kılıç Aslan'ın ülkesini; Tokat'ı Rükneddin Süleymanşah, Ankara'yı Muhiddin Mesud, Malatya'yı Muizzeddin Kayserşah,

Elbistan'ı Muğiseddin Tuğrulşah, Kayseri'yi Nureddin Sultanaşah, Sivas ve Aksaray'ı Kutbeddin Melikşah, Amasya'yı Nizameddin Argunşah, Niksar ve Koyulhisar'ı Nasreddin Berkvarukşah, Ereğli'yi Sencerşah, Niğde'yi Aslanşah ve Uluborlu'yu Gıyaseddin Keyhüsrev idaresinde olmak ve her bir oğul siyasal boyutta başkent Konya yönetimine tâbi olmak üzere, özerk ya da muhtar bir idare sistemi içinde hüküm sürdükleri onbir eyalet ya da meliklik merkezine ayırdığı anlaşılmaktadır (Harita 5).

Burada, Sultan II. Kılıç Aslan'ın Selçuklu topraklarını oğulları arasında özerk statülü idarî birimlere ayırması, Orta Asya Türk Hakan geleneğindeki ülüs sistemi geleneğinin Anadolu'ya taşınmış mirası olarak dikkat çekicidir.

Sultan II. Kılıç Aslan döneminde idarî birim organizasyonlarına dair askeri-stratejik-siyasal boyutta en önemli gelişme; Sultan II. Kılıç Aslan'ın savunma ve güvenlik politikalarının dayalı olarak Uc eyaletleri yönetiminin geniş yetkilerle hanedan üyesi melikler emrine bırakmasıdır. Buna göre, Selçuklu-Bizans Uc bölgesi Uluborlu merkez olmak üzere melik Gıyaseddin Keyhüsrev ve Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Latin Prenslığı sınırındaki Uc eyaleti de Niğde merkez olmak üzere melik Arslanşah yönetiminde örgütlenmesidir (Müneccimbaşı 1935: 20, Müneccimbaşı 2001: 25-27, İbn Bibi 1941: 24, İbn Bibi 1996: 1/41, Aksarayî 1943: 127, Aksarayî 2000: 23, Neşri 1987: 32-33, Cenâbî 2000: 242).

Sultan II. Kılıç Aslan sonrasında idarî birim organizasyonlarına ilişkin kayıt ise 1192-1196 ve 1205-1211 olmak üzere aralıkla iki defa tahta çıkan Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanat dönemine tarihlenmektedir. Bu dönemde Selçuklu egemenliğindeki Anadolu toprakları dönemin farklı kültürel-politik-dinsel yapılanma merkezleri kapsamında; melik İzzeddin Keykâvus Malatya merkezli ve melik Alâaddin Keykubad Tokat merkezli olmak üzere sultanın iki oğlu arasında sadece sultan adına idare yetkisine sahip idare bölgelere ayrılırken, Tunguzlu, Honaz ve Menderes vadisini kapsayan Hıristiyan nüfusun yoğun olduğu Bizans-Selçuk Uc bölgeleri de Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'in Hıristiyan-Bizans hanedanından gelen kayınpederi Manuel Mavrozomes'e bırakılmıştır (Müneccimbaşı 1935: 26-27, Müneccimbaşı 2001: 36-41, İbn Bibi 1941: 43, İbn Bibi 1996: 1/110, Turan 1971: 281, Bayram 1987: 30-36, Bayram 1994: 79-92, Bayram 2001: 66).

Burada idare sistemi ve idarî birimler açısından dikkat çekici iki nokta; Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in potansiyel saltanat adayları olan iki oğlu İzzeddin Keykavus ve Alâaddin Keykubad'ı meliklik bölgeleri olarak Selçuklu Anadolu'sunun İnan-İslâm kültürü ve Orta Asya Türk gelenekleri etkisinde biçimlenen iki farklı dini ve politik odak noktasını oluşturan Malatya ve Tokat kentlerine göndermiş olması ve Selçuklu tarihinde - istisnâ olarak - askeri-stratejik öneme sahip Tunguzlu-Honaz ve Uluborlu yörelerini kapsayan Bi-

zans-Selçuklu Uc bölgeleri idaresinin dönemin siyasal-ekonomik politikaları gereğince ilk kez hanedana mensup melikler ya da bir Türkmen ailesi yerine Bizans soyundan bir melike bırakılmasıdır (Harita 6).

Yukarıda açıklanan Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in idarî tasarrufları, sözkonusu dönemde Selçuklu idare sistemi ve idarî birim organizasyonları üzerinde Anadolu'nun farklı dini/etnik yapılanmalarının ve askeri-stratejik koşullarının etkili olduğunu düşündürmektedir.

Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra Malatya meliki İzzeddin Keykavus ile Tokat meliki I. Alâaddin Keykubad arasında başlayan siyasal otorite ya da saltanat mücadelesi sonunda I. İzzeddin Keykavus'un Selçuklu sultanı olmasıyla başlayan süreçte, Ortaçağ İslâm devletlerinde sahil bölgelerini sugûr/uc olarak adlandırma ve askeri valiler emrinde yönetme geleneğine uygun olarak (Udovitch 1977: 144-145), Akdeniz kıyısında Antalya, Karadeniz kıyısında Sinop merkez olmak üzere subaşı ya da geç dönemlerde *emirü's sevâhil* ya da *melikü'l sevâhil* adı verilen emir ya da beylerin yönetiminde "Sahil Bölgeleri Emirlikleri" adı altında iki idarî birim kurulmuştur (Müneccimbaşı 1935: 30-32, Müneccimbaşı 2001: 42-46, İbn Bibi 1996: I/134-161, İbn Bibi 1941: 49-57, Köprülü 1931: 206-207, Uzunçarşılı 1988: 120, Koca 1997: 29-38).

Bu noktada, Selçuklu döneminde örgütlenen "Sahil Bölgeleri Emirlikleri", idarî birim sınırları ve idare biçimi açısından, Bizans egemenliğinden devralınan idare coğrafyası kapsamında irdelenirse, Bizans döneminde Attaleia (Antalya) merkezli olarak örgütlenen deniz themaları idarî birim sınırları ve örgütlenme biçimi ile benzerlikler göstermesi (Ostrogorsky 1995: 122-123, 177), Bizans idare coğrafyasının Selçuklu idarî coğrafyasının yapılanması üzerindeki etkilerini göstermesi bakımından dikkat çekici olarak değerlendirilmektedir.

4.3. Sistemin Kurumsallaşması: Yükselme ve Merkezileşme Dönemi (1220-1237)

I. Alâaddin Keykubad saltanatını kapsayan bu dönemde, Anadolu'da dağılmış Mengücek-Oğulları, Artuk-Oğulları ve Saltuk-Oğulları gibi Türk feodaliteleri egemenlik altına alınarak, Erzincan Melikliği, Artuk İli ve Saltuk İli adı altında idarî birimler örgütlenirken, idare sistemi ve idarî birimlerin yönetimi konularında radikal değişiklikler yapıldığı anlaşılmaktadır (Harita 3).

Nitekim Sultan I. Alâaddin Keykubad, II. Kılıç Aslan döneminde ülke topraklarının İran Türk-İslâm devlet geleneğinden gelen büyük iktâlar halinde tamamen özerk statüde hüküm süren melikliklere paylaşılması uygulamasının Anadolu'da çok parçalı bir idare sistemini ortaya çıkarması ve melikler arasında başlayan egemenlik ve saltanat mücadelelerinin Selçuklu Devleti'ni

siyasal bölünme tehdidi ile karşı karşıya getirmesi gibi geçmişin kötü deneyimlerini dikkate alarak, ülke içinde merkezi idare otorite ve egemenliğinin kurulmasına yönelik olarak idare sistemini ve idarî birimleri yeniden organize etmiştir (Kaymaz 1970: 30, Köymen 1988: 1542-1543, Köprülü 1984: 188).

Bu kapsamda; Sultan I. Alâaddin Keykubad oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i melik olarak atadığı Erzincan, Kemah ve Şebinkarahisar yörelerini kapsayan Erzincan Melikliği dışında, ülke topraklarının muhtar statüde meliklik ya da büyük iktâlar halinde dağıtılması biçiminde örgütlenmiş idarî birim uygulamasını kaldırmıştır (Turan 1988: 8, Kaymaz 1967: 23-27, Köymen 1988: 1540-1545, Jansky 1950: 117-126). Buna göre, Selçuklu ülkesinde belli askeri görevler ve hizmetler karşılığı ya da siyasal-askeri politika ve stratejiler gerekliliğince hanedan veya önemli devlet görevlileri ya da fethedilen ülke meliklerine tamamen ulusal stratejiler kapsamında kısa sürelerle, belirli miktarda asker beslemek koşulu ve toprak gelirlerini kapsamak üzere askeri nitelikli iktâlar niteliğindeki idarî birimlerden oluşan bir idare sistemi kurmuştur.

Dönemin vakâyî-nâmelerinden; Sultan I. Alâaddin Keykubad döneminde Alâiyye fethi sonrasında kaleyi teslim etmeyi kabul eden Bizans tekfurı Kyr Fard'a Akşehir eyaleti ile 5 köyün mülkiyetinin bağışlandığı/1221, Erzincan eyaletinin teslim edilmesine karşılık Akşehir ve Ab-ı Germ eyaletlerinin Mengüceklî sultanı Alâaddin Davudşah'a iktâ olarak verildiği/1225, emirlerden Kemaleddin Kâmyar'a Kars yöresinin iktâ edildiği, Yassı Çimen savaşında Selçuklulara yardım eden Eyyübî Meliki Eşref ve kardeşine vergiden muaf olarak Aksaray ve Eyüphanis ar eyaletlerinin verildiği ve yine aynı savaşta büyük yararlılık gösteren Kayı boyundan Ertuğrul Gazi'ye Bizans sınırındaki Karacadağ yörelerinin yaylak/kışlak olarak verildiği, Moğol istilasından kaçarak Sultana sığınan Harezm emirlerinden Kayır Han'a Erzincan, Bereke Han'a Amasya, Emir Güçlü Sengüm'e Lârende ve Emir Yılanlı Boğa'ya Niğde gibi askerî-stratejik öneme sahip Uc bölgelerinin iktâ edildiği anlaşılmaktadır (İbn Bibi 1941: 57, 109, 137, 161, 173, İbn Bibi 1996: I/266, 290, 367, 413, 433, 434, Münecimbaşı 2001: 61, 74).

Bu dönemde idarî birim organizasyonları açısından dikkat çekici gelişme; Akdeniz sahillerindeki Sultan I. İzzeddin Keykavus döneminde örgütlenen Güney Sahilleri Komutanlığı'nın, Kalonoros (Alâiyye), Alara, Magfa (Manavgat), Andusanc (?), Anamorium (Anamur), Aydos (?), Şebeh (?), Senkine (?), Yengibe (?), Seleukeia (Silifke) bölgelerini kapsayan Roma ve Bizans dönemi Isaura Theması topraklarının subaşı Mübarezzeddin Ertokuş yönetiminde Kamerüddin İli adı altında idarî birim olarak yeniden örgütlenmesidir (İbn Bibi, 1941: 131, İbn Bibi, 1996: I/354, Simbat, 1946: 80-81, Tekindağ, 1949: 29-34, Münecimbaşı, 2001: 68, Uyumaz, 2003: 30-34).

Bir başka dikkat çekici gelişme ise Orta Asya Türk hakan geleneği mirası kapsamında, Makri/Fethiye-Tunguzlu-Honaz-Karahisar-ı Sahip-Kütahya-Eskişehir-Ankara-Çankırı-Kastamonu-Sinop hattı boyunca uzanan ve sürekli yinelenen karşılıklı akın/fetihlere dayalı olarak siyasal-yönetimsel değişkenlik gösteren Bizans-Selçuklu sınır bölgelerinin Sağ Kol ve Sol Kol olmak üzere iki ana bölge halinde örgütlenerek, Emir Seyfeddin Kızıl Bey yönetiminde Ankara merkezli Güney Uc İdarî Birimi ve Emir Hüsameddin Çoban Bey Kastamonu merkezli Kuzey Uc İdarî Birimi olmak üzere askeri-siyasal işlevde iki idarî birime ayrılmasıdır (İbn Bibi 1941: 57-58, İbn Bibi 1996: I/159, 237, Köprülü 1931: 192-193, Kaymaz 1964: 126, Kaymaz 1970: 98-106, Akdağ 1985: 80-90, Turan 1995: 59, Turan 1989: 1-6).

Aynı dönemde Memlûklar-Selçuklular arasında sıklıkla el değiştiren, sosyal-kültürel ve siyasal-yönetimsel yapılanmalar açısından Arap-İslâm kültürünün etkin olduğu Amid/Diyarbakır merkez olmak üzere Kâhta, Çemişgezek, Hısn-ı Mansur/Adıyaman, Urfa, Mardin, Meyyâfârikûn/Silvan kentlerini kapsayan güneydoğu Anadolu bölgesinin "Amid İdarî Birimi" kurulmuştur (İbn Bibi 1941: 110-111, İbn Bibi 1996: I/292, Akdağ 1995: 69).

4.4. Sistemin Çözülmesi: Gerileme ve Çöküş Dönemi (1237-1277)

Bu dönem Orta Asya geleneksel yaşam biçimini koruyan/sürdüren Türkmenlerin muhalefetine rağmen İran-İslâm kültürü etkisindeki II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkmasıyla başlayan ve Selçuklu idaresi-Türkmen aşiretleri arasında Babaî İsyanı ile tırmanan gerginlikler, Ahi-Mevlevi çekişmeleri gibi sosyal-ekonomik-dinsel köken farklılıklarına dayanan çekişmelerin yarattığı toplumsal-siyasal karışıklıklar, devlet yönetimindeki etkili emirler arasındaki saltanat ve mevki mücadeleleri ve Moğollara karşı kaybedilen Köseadağ Savaşı ile Selçukluların İlhanlı egemenliğine girmesi ile sonuçlanan süreci kapsamaktadır. Bu süreç sonunda, Selçuklu egemenliğindeki Anadolu toprakları 1259 yılında İlhanlılar tarafından idarî-malî koşullara dayalı olarak Selçuklu sultanları II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıç Aslan yönetiminde olmak üzere İlhanlı tabiiyeti altında iki alt ana bölgeye ayrılmıştır (Harita 7).

Buna göre, Kayseri sınırından Antalya'ya dek uzanan bölge başkent Konya olmak üzere II. İzzeddin Keykavus, Sivas'tan Sinop-Samsun kıyılarına dek uzanan bölge ise başkent Tokat olmak üzere Rükneddin Kılıç Aslan yönetimine bırakılmıştır (Ebü'l Ferec-İbnü'l İbrî 1941: 39, Aksarayî 1943: 151-152, Aksarayî 2000: 46, Yuvalı 1994: 584-585, Yuvalı 1994a: 102-103, Akdağ 1995: 93).

Bu dönemde idare sisteminin evrimi açısından dikkat çekici gelişme; Sultan I. Alâaddin Keykubad döneminde göçebe/yerleşik ve Bizans-Selçuklu ikili sosyal-kültürel-ekonomik-siyasal dengeler gözetilerek organize edilmiş idare

mekanizması ve idarî birim organizasyonlarının çözülmesi ve Sultan I. Alâaddin Keykubad döneminde kaldırılmış olan büyük topraklar verilmesi biçimindeki iktâ uygulaması, temlik-nâme ya da mülk-nâme adı altında bağış ya da satış yoluyla köy, kasaba, kent, hatta bir idarî bölgeyi tüm mülk ve gelirlerini kapsayacak nitelikte melik, vezir ya da emirlere verilmesi biçiminde yeniden getirilmiş olmasıdır (Oral 1955: 385-394, Sahillioğlu 1969: 57-65, Turan 1950: 157-165, Turan 1948: 563-566, Turan 1988: 32-33, Rogers 1976: 86).

Bunun sonucu olarak, Selçuklu idarî birim organizasyonlarının çözüldüğü ve özellikle Bizans-Selçuklu sınır bölgelerinde kurulmuş Uc eyaletleri başta olmak üzere Selçuklu idarî birimlerinin bağımsız yönetsel-siyasal yapılanmalar haline geldiği söylenebilir. Nitekim bir kısım Selçuklu idarî birimleri İlhanlılara tabi *şahne* adı verilen askeri valilerin idaresine bırakılırken, bir kısmı da Selçuklu vezir ya da emirleri gibi etkin devlet görevlilerinin tamamen kendi inisiyatifleri ile elde ettikleri büyük iktâlardan oluşan bağımsız alt siyasal-yönetsel bölgelere dönüşmüştür (Abu Bakr İbn Al-Zakî 1972: 41-42, Aksarayî 1943: 162, Aksarayî 2000: 56, 95, Cahen 1955-56: 356, Aknerli Grigor 1954: 15-17, Cahen 1994: 296-306, Cahen 2001: 227-233).

Burada neden-sonuç ilişkileri kapsamında Selçuklu idare sisteminin değişim/dönüşüm sürecinin idarî birimler üzerindeki etkileri açısından dikkat çekici gelişme; Anadolu'da yaygınlaşan büyük iktâlara dayalı idarî birimlerin sonraki dönemde, özellikle Uc olarak tanımlanan Bizans-Selçuklu sınır bölgelerinde ortaya çıkan Türk beyliklerinin potansiyel egemenlik bölgeleri haline gelmesi ve Anadolu'da çok parçalı siyasal yapının kurulmasına bağlı olarak Selçuklu idare sisteminin parçalanması ve birbirinden kopuk alt idare sistemleri kurulması olarak değerlendirilmektedir (Harita 8).

Önce Memlûk sultanı Baybars'ın, sonra İlhanlı sultanlarının yönetime el koyması ve 1277 yılında İlhanlı egemenliğine karşı başlayan Türkmen isyanları gibi siyasal gelişmelere dayalı olarak, iktâ ve mirî toprak sistemi gibi Selçuklu toprak sistemleri kaldırılmış, Anadolu'da tüm kurumsal yapılarıyla tamamen İlhanlı toprak kullanım ve vergi-bütçe düzenlerinin egemen olduğu ve İlhanlıların atadığı valilerce idare edilen bir idare sistemi kurulmuştur (Witteck 1931: 161-164, Togan 1931: 1-42, Yalıtıkaya 1939: 7-16, Kunter 1942: 431-456, Aksarayî 1943: 180-199, Aksarayî 2000: 77-89, İbn Bibi 1996: II/179-210, Hinz 1949: 771-792, Anonim Selçuk-Nâme 1952: 35-40, Turan 1948: 554-558, Turan 1952: 254, Turan 1995: 96-98, Togan 1953-1954: 33-49, Spuler 1957: 386-389, Ülken 1973: 47, Yuvalı 1994: 584-585, Yuvalı 1994a: 101-114, 155-156).

5. Sonuç

Buraya kadar mekânsal-işlevsel kuruluşu ve tarihsel süreçte içsel ve dışsal dinamiklere dayalı olarak evrimi açıklanan Selçuklu idarî birim organizasyonlarının işlevsel açıdan Orta Asya ve İran Türk-İslâm devlet geleneklerinin Anadolu coğrafyasına taşınan yansımaları olarak, Anadolu'da devralınan Bizans idare coğrafyası mirası üzerinde örgütlendiği anlaşılmaktadır. Burada mekânsal altyapı açısından temel belirleyici, Anadolu coğrafyasının değişmeyen özgül koşulları olarak değerlendirilmektedir.

Buradan hareketle, Anadolu'da Selçuklu dönemi idarî birim organizasyonları, Orta Asya Türk, İran Türk-İslâm ve Bizans idarî birim organizasyonları açısından değerlendirilirse; Selçuklu döneminde Anadolu topraklarının Bizans ile sınır oluşturan askeri-stratejik öneme sahip Uc bölgeleri dışında, her biri mülkiyet hakları ve geliri tamamen kendilerine ait olmak üzere askeri ve sivil teşkilatlara sahip, kendi adlarına para bastıran, kitabeler yazdıran ve komşu devletlerle serbestçe askeri ve siyasal ilişkiler kuran Sultan çocukları, kardeşleri hatta amcaları gibi hanedan üyelerinden oluşan melikler ve askeri ya da sivil valiler emrinde veya denetiminde idarî birimlere ayrıldığına ve Selçuklu idarî birimlerinin Bizans dönemi idarî birim sınırlarını karşıladığına ilişkin tespitler, Selçuklu idare sistemi ve idarî birim organizasyonlarının Orta Asya ve İran Türk-İslâm idare sistemi ile Bizans egemenliğinden devralınan idare coğrafyası mirası üzerinde örgütlendiğini göstermektedir.

Bizans-Selçuklu askeri-siyasal sınır bölgeleri ve dış tehditlere açık sahil bölgeleri ise, Orta Asya Türk ve İran Türk-İslâm devlet geleneklerine dayanan Hıristiyan devletlere komşu sınır bölgelerini Uc olarak adlandırma ve her bir Uc bölgesini geniş yetkilerle bir Türkmen ailesinin denetimine verilmesi yoluyla yönetme geleneğine uygun olarak, Bizans-Selçuklu sınır bölgeleri Kuzey ve Güney Uc İdarî Birimleri olmak üzere iki bölgeye ayrılırken, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarındaki sahil bölgeleri de Kuzey ve Güney Sahil Komutanlıkları ya da Emirlikleri adı altında idarî birimler olarak örgütlenmiştir.

Bu noktada; Bizans döneminde Anadolu'nun askeri-siyasal sınır bölgelerinde örgütlenen *akritai* adı verilen idarî birim organizasyonları ya da Akdeniz kıyılarında örgütlenen deniz themalarının varlığı, Selçuklu döneminde askeri-siyasal sınır bölgelerinde örgütlenen Uc bölgeleri ya da Karadeniz ve Akdeniz kıyılarında örgütlenen Kuzey Sahilleri Komutanlığı ve Güney Sahilleri Komutanlığı gibi idarî birimler ile karşılaştırılırsa, Bizans idarî birim organizasyonlarını biçimlendiren askeri-siyasal dinamiklerin, Selçuklu idarî birim organizasyonları üzerinde de etkin olduğunu düşündürmektedir. Ancak burada idarî birimlerin mekânsal kurgusu açısından unutulmaması gereken nokta, Anadolu'nun tarihi topografyasının değişmeyen koşullarının idarî birim birimlerin potansiyel sınırları ve etki alanları üzerinde belirleyici olduğudur.

Anadolu'da Selçuklu döneminde örgütlenen idare sisteminin mekânsal yansımaları olarak Selçuklu idarî birimleri yönetim biçimi farklılıklarına göre irdelenirse;

- Doğrudan merkezi idareye ya da Sultan'a bağlı subaşı ya da şâhne adı verilen askeri veya sivil valiler yönetimindeki idarî birimler,
- Selçuklu sultanları tarafından fethedilen ya da egemenlik altına alınan komşu ülke yöneticilerine ya da askeri hizmetler karşılığında ve sadece mülk gelirlerini kapsayan nitelikte sahip ya da emir veya bey gibi yüksek devlet yöneticilerine verilen geniş iktâlar biçimindeki idarî birimler,
- Selçuklu hanedan üyeleri ya da akrabalarının yönetimine bırakılmış, kuruluş dönemlerinde özerk ya da muhtar statüde yönetilmekle birlikte, sonraki dönemlerde doğrudan Sultana bağlı olarak yönetildiği anlaşılan Selçuklu melikleri emrindeki idarî birimler,
- Askeri-siyasal-stratejik koşullara dayalı olarak örgütlenmiş beylerbeyi ya da melikü'l ümera adı verilen askeri komutanlar emrinde doğrudan merkeze bağlı olarak yönetilen Uc bölgeleri olmak üzere yönetsel farklılıklar gösterdiği anlaşılmaktadır.

Selçuklu Devleti'nin kuruluş ve varolma mücadelesi döneminde geniş ve büyük iktâlara dayanan meliklik sisteminin, Selçuklu Devleti'nin en geniş sınırlarına ulaştığı ve merkezi idare kurumlarının yapılanma sürecini tamamladığı yükselme ve merkezileşme olarak tanımlanan I. Alâaddin Keykubad dönemi sonunda, Moğol istilası tehdidi gibi askeri-siyasal koşullara dayalı olarak kaldırıldığı ve idarî birimlerin doğrudan merkezi idare ya da Sultan'ın Divan Dairesi'ne bağlandığı görülmektedir.

Bu süreci takiben Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi ile başlayan gerileme ve çöküş döneminde, farklı dinsel/etnik unsurlardan oluşan Selçuklu toplum yapısındaki çatışmalar ve çekişmeler gibi içsel faktörler ile Selçuklu Devleti'nin İlhanlı egemenliğine girmesi ile Selçuklu idare sisteminin kaldırılması ve İlhanlı idarî kurumlarının egemen olması gibi dışsal faktörlere dayalı olarak Selçuklu idarî birim organizasyonları İlhanlı yönetimine tabi feodal yapılanmalara dönüşmüştür.

Kaynakça

- ABU BAKR IBN AL-ZÂKÎ (1972), *Ravzât al Kuttâb ve Hadikât al-Albâb*, Ali Sevim (çev.), TTK Yayınları, Ankara.
- AKDAĞ, Mustafa (1995), *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, cilt:I, Cem Yayınları, İstanbul.
- AKSARAYI (1943), *Anadolu Selçuki Devletleri Tarihi*, M. Nuri Gençosman (çev.), Recep Ulusoğlu Yayınevi, Ankara.
- AKSARAYI (2000), *Müsâmeretü'l Ahbar*, Mürsel Öztürk (çev.), TTK Yayınları, Ankara.
- AKNERLİ GRİGOR (1954), *Moğol Tarihi*, Hrand D. Andreasyan (çev.), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- ANONİM SELÇUK-NÂME (1952), *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Feridun Nafiz Uzluk (çev.), Anadolu Selçukluları Gününde Mevlevi Bitikleri:5, Uzluk Yayınları, Ankara.
- ARTUK, İbrahim (1980), "Alâaddin Keykubad'ın Meliklik Devri Sikkeleri", *TTK Belleteni*, cilt:XLIV, sayı:174, sayfa:265-270, TTK Yayınları, Ankara.
- ASHTOR, E. (1976), *A Social and Economic History of the Near East in the Middle Ages*, University of California Press, Los Angeles.
- ATEŞ, Toktamış (1982), *Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı (Kuruluş Dönemi)*, Say Yayınları, İstanbul.
- BARTHOLD, Vassiliy V. (1975), *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Kazım Yaşar Koprıman-Afşar İsmail Aka (çev.), Emel Matbaacılık, Ankara.
- BAYKARA, Tuncer (1985), "Türkiye Selçuklularında İdari Birim ve Bununla İlgili Meseleler", *Vakıflar Dergisi*, sayı:XIX, sayfa:49-60, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- BAYKARA, Tuncer (2000), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I; Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- BAYRAM, Mikail (1987), "Selçuklular Zamanında Tokat Yöresinde İlimi ve Fikri Faaliyetler", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)*, sayfa:30-36, Tokat Valiliği Yayınları, Ankara.
- BAYRAM, Mikail (1994), "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasi Boyutları", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayfa:79-92, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- BAYRAM, Mikail (2001), "Anadolu Selçuklularında Devlet Yapısının Şekillenmesi", *Cogito Dergisi*, sayı:29, sayfa:61-72, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- CAHEN, Claude (1955-1956), "Selçuki Devletleri Feodal Devletler midir?", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt:XVII, sayı:1-4, sayfa:348-358, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- CAHEN, Claude (1986), "İktâ" maddesi, *The Encyclopedia of Islam*, cilt:V, sayfa:1088-1091, E. J. Brill Press, Leiden.

- CAHEN, Claude (1994), *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Erol Üyepazarcı (çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- CAHEN, Claude (2001), *The Formation of Turkey; The Seljukid Sultanate of Rum: Eleventh to Fourteenth Century*, P. M. Holt (ed.), Pearson Education Limited Press, London.
- CENÂBÎ (2000), “Cenâbî’ye Göre Anadolu Selçukluları”, Muharrem Kesik (çev.), *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sayı:36, sayfa:213-259, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- DARKOT, Besim (1961), “Türkiye’nin İdari Coğrafyası Üzerinde Düşünceler”, *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sayı:12, sayfa:35-46, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- DARKOT, Besim (1966), “Türkiye’de Coğrafi Bölgelerin Teşkilinde Kriterlerin Araştırılması”, *Şehircilik Konferansları (1963-1964 Yaz Yarıyılı)*, sayfa:31-41, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, D. Mehmet (1998), *Tarih ve Toplum; Toplum Yapımızın Tarihi Oluşumu*, İz Yayınları, İstanbul.
- DONUĞ, Abdülkadir (1988), *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- EBÛ’L FEREC-İBNÛ’L İBRÎ (1941), *Tarihi Muhtasarüddüvel*, Şerafeddin Yaltkaya (çev.), Maarif Yayınları, İstanbul.
- GENÇ, Reşat (1997), *Kaşgarlı Mahmud’a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- GORDLEVSKI, Vladimir (1988), *Anadolu Selçuklu Devleti*, Azer Yaran (çev.), Onur Yayınları, Ankara.
- HINRICH, Cristoph (1991), “Anadolu Selçuklu Paralarının Üzerindeki Resimler”, Aydın Ayhan (çev.), *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı:57, sayfa:29-37, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- HINZ, Walther (1949), “Ortaçağ Yakın Şarkına Ait Vergi Kitabeleri”, Fikret İşıltan (çev.), *TTK Belleteni*, cilt:XII, sayı:49, sayfa:771-793, TTK Yayınları, Ankara.
- HONIGMANN, Ernst (1970), *Bizans Devleti’nin Doğu Sınırı*, Fikret İşıltan (çev.), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- HÜSEYNOF, Rauf (1981), “XI.-XII. Yüzyılda Önasya’da Askeri-Feodalite Müessesesi-Uclar”, *VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976)*, cilt:II, sayfa:725-740, TTK Yayınları, Ankara.
- İBN BİBİ (1941), *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi (Farsça Muhtasar Selçuk-Nâme)*, M. Nuri Gençosman (çev.), Uzluk Basımevi, Ankara.
- İBN BİBİ (1996), *El Evamirü’l-Ala’iye Fil Umuri’l-Ala’iye (Selçuk Nâme)*, Mürsel Öztürk (çev.), cilt:I-II, TTK Yayınları, Ankara.
- JANSKY, Herbert (1950), “Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâaddin Keykubad’ın Emniyet Politikası”, *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan’a Armağan*, sayfa:117-126, Maarif Yayınları, İstanbul.

- KAŞGARLI MAHMUD (1998-9), *Divanü Lûgat-İ-Türk Tercümesi*, Besim Atalay (çev.), cilt:I-III, TDK Yayınları, Ankara.
- KAYMAZ, Nejat (1964), "Anadolu Selçuklularının İnhitatında Devlet Mekanizmasının Rolü-I", A.Ü. *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt:II, sayı:2-3, sayfa:91-156, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- KAYMAZ, Nejat (1967), "Anadolu Selçuklularının İnhitatında Devlet Mekanizmasının Rolü-II", A.Ü. *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt:II, sayı:2-3, sayfa:23-61, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- KAYMAZ, Nejat (1970), *Pervane Muineddin Süleyman*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- KESİK, Muharrem (2003), *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi; Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK Yayınları, Ankara.
- KHONIATES, Niketas (1995), *Historia (Ioannes ve Manuel Kommenos Devirleri)*, Fikret Işıltan (çev.), TTK Yayınları, Ankara.
- KINNAMOS (2001), *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Işın Demirkent (çev.), TTK Yayınları, Ankara.
- KOCA, Salim (1994), "Türkiye Selçuklu Devleti Hükümdarlarının Aldıkları ve Kullandıkları Hakimiyet ve Hükümdarlık Sembolleri", *III. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri (20-22 Mayıs 1993)*, sayfa:149-161, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Konya.
- KOCA, Salim (1995), "Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus'un Aldığı ve Kullandığı Hakimiyet Sembolleri", *TTK Belleteni*, cilt:LIX, sayı:224, sayfa:55-74, TTK Yayınları, Ankara.
- KOCA, Salim (1997), *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*, TTK Yayınları, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (1331), "Selçukiler Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti", *Milli Tettebular Dergisi*, cilt:II, sayı:5, sayfa:193-232, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (1931), "Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, cilt:1, sayfa:165-313, İstanbul Darülfununu Türkiyat Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad (1984), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KÖYMEN, Mehmet Altay (1964), "Selçuklu Devri Türk Tarihi Araştırmaları II", A.Ü. *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt:II, sayı:2-3, sayfa:303-380, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- KÖYMEN, Mehmet Altay (1988), "Selçuklu Hükümdarı Büyük Alâaddin Keykubad ve Anadolu Savunması", *TTK Belleteni*, cilt:LII, sayı:205, sayfa:1539-1545, TTK Yayınları, Ankara.
- KÖYMEN, Mehmet Altay (1988) "Selçuklularda Devlet", *TTK Belleteni*, cilt:LI, sayı:201, sayfa:1359-1373, TTK Yayınları, Ankara.

- KUNTER, Halim Baki (1942), “Kitabelerimiz”, *Vakıflar Dergisi*, sayı:II, sayfa:431-456, Vakıflar Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- LE STRANGE (tarihsiz), “Şark Halifelerinin Memleketleri; Horasan Bahsi”, Mubin Manyas (çev.), *TTK Kütüphanesi Basılmamış Tercüme*, Tercüme no:83.
- MERÇİL, Erdoğan (1997), *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara.
- MORI, Masao (1978), “Kuzey Asya’daki Eski Bozkır Devletlerinin Teşkilatı”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı: 9, sayfa:209-226, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- MÜNECCİMBAŞI, Ahmed bin Lütfullah (1935), *Müneccimbaşıya göre: Anadolu Selçukileri*, Hasan Fehmi Turgal (çev.), Türkiye Yayınları, İstanbul.
- MÜNECCİMBAŞI, Ahmed bin Lütfullah (2001), *Camiü’l-Düvel-Selçuklular Tarihi; Anadolu Selçuklular ve Beylikler*, Ali Öngül (çev.), cilt:II, Akademi Yayınları, İzmir.
- ORAL, M., Zeki (1955), “Selçuk Devri Vesikaları; Sultan Hatun Senedi”, *TTK Belleteni*, cilt:75, sayı:XIX, sayfa:385-394, TTK Yayınları, Ankara.
- ORTAYLI, İlber (2000), *Türkiye İdare Tarihine Giriş*, Turhan Yayınları, Ankara.
- OSTROGORSKY, George (1995), *Bizans Devleti Tarihi*, Fikret Işıltan (çev.), TTK Yayınları, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin (1955), “Uygur Devleti’nin Teşekkülü ve Yükseliş Devri”, *TTK Belleteni*, cilt:XV, sayı:59, sayfa:361-379, TTK Yayınları, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin (2001), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, cilt:II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÖZCAN, Koray (2005), *Anadolu’da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi ve Kent Modelleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları, Konya.
- PEHLİVANOĞLU, Şadi (1959), “Anadolu Selçukilerinde Hukuk ve Devlet”, *Türk Yurdu*, sayı:276, sayfa:45, Ankara.
- PRICE, Philips (1956), *A History of Turkey; from Empire to Republic*, George Allen and Unwin Limited, London.
- RAMSAY, William Mitchell (1960), *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, Mihri Pektaş (çev.), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ROGERS, J. Michael (1976), “Waqf and Patronage in the Seljuk Anatolia; The Epigraphic Evidence”, *Anatolian Studies*, cilt: XXVI, sayfa: 69-103, The British Institute of Archaeology at Ankara Press, London.
- SAĞLAM, Osman Ferit (1960), “Şimdiye Kadar Bilinmeyen İslami İki Madalya ve Birkaç Sikke”, *II. Türk Tarih Kongresi (12-17 Nisan 1956)*, sayfa:203-207, TTK Yayınları, Ankara.
- SAHİLLİOĞLU, Halil (1969), “İkinci Keykavus’un Bir Mülk-Nâmesi”, *Vakıflar Dergisi*, sayı:VIII, sayfa:57-65, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- SENCER, Oya (1969), *Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi*, Habora Yayınları, İstanbul.
- SEVİM, Ali - MERÇİL, Erdoğan (1995), *Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, TTK Yayınları, Ankara.

- SİMBAT (1946), “Başkumandan Simbat Vakâyinâmesi (951-1334)”, Hrand D. Andreasyan (çev.), *TTK Kütüphanesi Basılmamış Tercümeleler*, tercüme no:68.
- SPULER, Bertold (1957), *İran Moğolları*, Cemal Köprülü (çev.), TTK Yayınları, Ankara.
- STEWIG, Reinhard (1970), *Batı Anadolu'da Kültür Gelişmesinin Ana Hatları*, Ruhi Turfan-M. Şevki Yazman (çev.), İTÜ Yayınları, İstanbul.
- SÜMER, Faruk (1960), “Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?”, *TTK Belleteni*, cilt:XXIV, sayı:96, sayfa:567-594, TTK Yayınları, Ankara.
- SÜMER, Faruk (1962), “Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış”, *A.Ü. Tarih Dergisi*, cilt:XX, sayı:3-4, sayfa:213-244, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- TANERİ, Aydın (1966), “Müsâmeretü'l Ahbâr'ın Türkiye Selçukluları Devlet Teşkilatı Bakımından Değeri”, *A.Ü. Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt:IV, sayı:6-7, sayfa:127-171, Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- TEKİNDAG, Şehâbeddin (1949), “Alâaddin Keykubad ve Halefleri Zamanında Selçuklu-Küçük Ermenistan Hudutları”, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, cilt:I, sayı:1, sayfa:29-34, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TEZEL, Yahya Sezai (1977), “Anadolu'da Toplumsal Kuruluşların Eklemlenmesi Açısından Osmanlı-Osmanlı Öncesi İlişkisi”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, sayı:3, sayfa:3-30, İstanbul.
- TOGAN, A. Zeki Velidî (1931), “Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, cilt:1, sayfa:1-42, İstanbul Darülfununu Türkiyat Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- TOGAN, A. Zeki Velidî (1953-1954), “Reşideddin'in Mektuplarında Anadolu'nun İktisadi ve Medeni Hayatına Ait Kayıtlar”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, cilt:XV, sayı:1-4, sayfa:33-49, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TOGAN, A. Zeki Velidî (1981), *Umumî Türk Tarihine Giriş-En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- TOGAN, Nazmiye (1964), “Peygamberin Zamanında Şarki ve Garbi Türkistan'ı Ziyaret Eden Çinli Budist Rahibi Hüen-Cang'ın Bu Ülkelerin Siyasi ve Dini Hayatına Ait Kayıtları”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, cilt:IV, sayı:1-2, sayfa:21-64, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TÖNÜK, Vecihi (1945), *Türkiye'de İdare Teşkilatı'nın Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, sayı:I, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TURAN, Osman (1948), “Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku”, *TTK Belleteni*, cilt:XII, sayı:45, sayfa: 549-574, TTK Yayınları, Ankara.
- TURAN, Osman (1950), “II. İzzeddin Keykavus'a Aid Bir Temlik-Nâme”, *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan*, sayfa:157-165, Maarif Yayınları, İstanbul.
- TURAN, Osman (1952), “Selçuk Türkiye'sinde Faizle Para İkrasına Dair Hukuki Bir Vesika”, *TTK Belleteni*, cilt:XVI, sayı:62, sayfa:251-260, TTK Yayınları, Ankara.
- TURAN, Osman (1970), “Anatolia in the Period of the Seljuks and the Beyliks”, *The Cambridge of Islam; The Central Islamic Lands*, P. M. Holt-Ann K. S. Lambton-B. Lewis (ed.), cilt:I, sayfa: 231-262, Cambridge University Press, London.

- TURAN, Osman (1971), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu Yayınları, İstanbul.
- TURAN, Osman (1988), *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, TTK Yayınları, Ankara.
- TURAN, Osman (1988a), “İktâ” maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, cilt:5, kısım:II, sayfa:951-959, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- TURAN, Refik (1995), *Türkiye Selçuklularında Hükümet Mekanizması*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- URFALI MATEOS (1962), *Urfalı Mateos Vekâyi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162)*, Hrand D. Andreasyan (çev.), TTK Yayınları, Ankara.
- UYUMAZ, Emine (2001), “Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâaddin Keykubad Dönemi-ne (1220-1237) Bir Bakış”, *Cogito Dergisi*, sayı:29, sayfa:121-130, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- UYUMAZ, Emine (2003), *Sultan Alâaddin Keykubad Dönemi Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, TTK Yayınları, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988), *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, TTK Yayınları, Ankara.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1973), “Türkiye Tarihinde Sosyal Kuruluş ve Toprak Rejiminin Gelişmesi”, *Vakıflar Dergisi*, sayı:X, sayfa:1-62, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- WITTEK, Paul (1931), “Ankara’da Bir İlhani Kitabesi”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, cilt:1, sayfa:161-164, İstanbul Darülfununu Türkiyat Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- YALTKAYA, Şerafeddin (1939), “İlhanîler Devri İdarî Teşkilâtına Dair; Nâsir-ed-dini Tûsî’nin Bir Eseri”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, cilt:2, sayfa:7-17, İstanbul Darülfununu Türkiyat Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- YAZICIOĞLU, Şeref (1983), *Dependent Urban Development and Nonreciprocal City and Countryside Relations in Developing Countries: A study of the Republic of Turkey*, Basılmamış Doktora Tezi, Columbia University Graduate of Arts and Sciences, Columbia.
- YERASIMOS, Stefanos (2000), *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye; Bizans’tan Tanzimata*, Babür Kuzucu (çev.), Belge Yayınları, İstanbul.
- YUVALI, Abdülkadir (1994), “İlhanlıların Anadolu Politikası ve Doğu Anadolu Şehirlerinin Vergi Potansiyeli”, *XI. Türk Tarih Kongresi (5-9 Eylül 1990)*, cilt:II, sayfa:581-600, TTK Yayınları, Ankara.
- YUVALI, Abdülkadir (1994a), *İlhanlılar Tarihi I; Kuruluş Devri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.

Harita 5. ANADOLU'DA SELÇUKLU DÖNEMİ İDARİ BİRİMLER / MELİKLIK PAYLAŞIMI (1180-1)

Harita 6. ANADOLU'DA SELÇUKLU DÖNEMİ KÜLTÜREL COĞRAFYA ve İDARİ BİRİMLER (1205-1211)

Harita 7. ANADOLU'DA İLHANLI DÖNEMİ SELÇUKLU İDARİ BİRİMLERİ (1237-1277)

Harita 7: İLHANLI DÖNEMİ SELÇUKLU İDARİ BİRİMLERİ (1237-1277) (Özgen, 2005, s. 100).

Harita 8. ANADOLU'DA SELÇUKLU DÖNEMİ SONUNDA ÇOK PARÇALI SİYASAL EGEMENLİK DÖNEMİNDE ORTAYA ÇIKAN YENİ DÜĞÜM-BAĞLANTI MERKEZLERİ (1277-1308)

Harita 8: ANADOLU'DA SELÇUKLU DÖNEMİ SONUNDA ÇOK PARÇALI SİYASAL EGEMENLİK DÖNEMİNDE ORTAYA ÇIKAN YENİ DÜĞÜM-BAĞLANTI MERKEZLERİ (1277-1308) (Özgen, 2005, s. 100).

The Spatial Elements of the Administrative System in Anatolia During Seljuk Period: The Organization of the Seljuk Administrative Units (and Its Evolution)

Dr. Koray ÖZCAN*

Abstract: This paper aims to determine the organizations of the administrative unit as the spatial-functional element of the administration system in Anatolia during Seljuk period when Turks participated in Anatolian settlement chain.

The hypothesis of this study is that the historical origins of Seljuk administration unit organizations, as the spatial reflection of Seljuk administrative system, were based on the heritage of the administration traditions of Central Asia Turkish and Iran Turkish-Islamic with the substructure of the Byzantine administrative geography in Anatolia and were shaped by geographical conditions of Anatolia with military-political-administration internal and external dynamics in Seljuk period.

The methodology of this paper is based on the examination of the original historical sources and transferring them to map in the determination of Seljuk administration units.

Key Words: Anatolia, Seljuk period, administrative system, organizations of administration unit.

---

* Department of the Urban and Regional Planning, Faculty of Engineering and Architecture, Selcuk University / KONYA
koraycan@yahoo.com

Организация Местной Административной Системы Сельджукского Периода: (Развитие) Организация Сельджукской Административной Единицы.

Доктор Корай Озджан*

Резюме: Эта работа нацелена на определение Сельджукской административной единицы как функционально- частный элемент административной системы Сельджукского периода, организованной в географии Анатолии в Сельджукский период независимости, включённый в цепочку заселения Тюрков на территории Анатолии. Гипотезой работы является оформление в динамике внутренних- внешних, военных- политических и организаторских периода и географическими условиями Анатолии и опирающихся на административное географическое наследство Византии, которое переняла Анатолия с государственными традициями и историческими корнями организаций административных единиц Средней Азии и Ирано-Турецкого Исламизма как частные организации Сельджукской административной системы. В определении административных единиц как частных компонентов Сельджукской административной системы прослеживалась методология, опирающаяся на перенос имеющихся находок на карту и изучение таких оригинальных записей как Ахиднаме, Темликнаме, Вақыфнаме, Менакибнаме и Вакайнаме.

Ключевые слова: Анатолия, Сельджукский период, Административная система, организации административных единиц.

---

* Сельджукский Университет, Инженерно-Строительный Факультет, Отделение Городское и Региональное Планирование, Сельджуклу/Кония
koraycan@yahoo.com